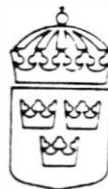

Motion till riksdagen

1989/90:Jo745

av Lars Ernestam m.fl. (fp)

Naturvård

Mot.
1989/90
Jo745—747

1. Inledning

Naturvården är en central del av miljöpolitiken. All miljövård syftar till att skydda livsmiljöer och levnadsbetingelser för människor, djur och växter. Men det är inte bara försurning och förgiftning som hotar miljön.

Olämplig markanvändning och kortsiktiga exploateringsintressen orsakar storskaliga förändringar av landskapet och bidrar till en omfattande utrotning av växt- och djurarter. Naturvård handlar främst om ett ansvar för framtiden, för den natur vi har att förvalta. En rik flora och fauna har ett egenvärde.

Det är centrala inslag i den förvaltarskapstanke som ligger till grund för folkpartiets miljöpolitik.

Vi ställer med all rätt bestämda krav på andra nationer att de skall bevara sin unika natur, bl.a. de tropiska regnskogarna, till kommande generationer. Men samma krav som vi ställer på andra nationer skall vi ställa också på oss själva. Vi måste leva som vi lär.

Hotade arter skall värnas inte bara i tropiska regnskogar utan också i fjällnära barrskogar. Unika naturområden bör sparas för framtiden inte bara i avlägsna och för oss exotiska trakter utan också i den norrländska fjällvärlden och i mellansvenska skärgårdsområden, i urskogar och våtmarkerna över hela landet.

Den levande naturen är en förutsättning för uthållig livsmedelsproduktion och för skogsindustrins råvarutillförsel. Men den levande naturen bidrar inte bara till vår materiella välfärd. Det är också en rekreations- och glädjekälla för människor och inspirerar till vetenskapligt och konstnärligt skapande.

I motionen tar vi upp angelägna naturvårdsproblem och föreslår lösningar. Många yrkanden i vår partimotion från januari 1989 har ännu inte behandlats av riksdagen, varför vi inte upprepar dem. Däremot finner vi anledning att ta ytterligare initiativ i ett antal naturvårdsfrågor. Våra yrkanden på anslagsökningar utöver regeringens förslag återfinns i en motion om ökade anslag till miljövården.

2. Mångfalden i naturen

Naturen kännetecknas av mångfald. Det gäller terrängformer, vegetations typer och växt- och djurarter. Mångfalden finns också inom arterna. Till

följd av genetisk variation är ingen individ den andra lik. Variationen är en förutsättning för det naturliga urvalet och den biologiska evolutionen.

För de flesta arter är den genetiska variationen också nödvändig för beståndets fortsatta överlevnad. Finns det för få individer och för lite variation, uppstår inavelseffekter. Risken för utdöende ökar starkt.

Små bestånd är, med eller utan inavel, särskilt känsliga. Ren slump som, t.ex. en hård vinter, kan ta knäcken på de sista individerna i ett bestånd. Så skedde bl.a. med mellanspetten, som dog ut i Sverige under 1980-talet. Det är svårt att ange en allmängiltig nedre gräns för livskraftiga växt- och djurbestånd.

Artrikedomen och den genetiska variationen i sig är dessutom en naturresurs. En rad vilda växter och djur utnyttjas i skogsbruket, jagas och fiskas. Idag vet vi inte vilka arter eller vilka gener för olika egenskaper, som kan komma till nytta i framtiden. Utvecklingen inom gentekniken öppnar här nya perspektiv för medicinskt och industriellt användande. Det finns alltså även rena nyttskäl till bevarande av arter i livskraftiga bestånd.

3. Hoten mot mångfalden

Den svenska naturvårdspolitiken är otillräcklig, trots att åtskilligt har gjorts under de senaste 20-30 åren. En naturvårdslag har införts och den offentliga miljöadministrationen förstärkts. Till det kommer en fysisk riksplanering och senare en naturresurslag som har gjort att miljöns ställning i avvägningar mellan olika intressen stärkts. Vi har successivt fått skärpta regler om hänsyn till naturvården inom olika samhällssektorer.

Men samtidigt kan man skönja tre andra utvecklingstendenser.

Den första är att hoten mot många värdefulla naturtyper, ofta hemvist för sällsynta arter, ökar. Inte sällan har statliga åtgärder som beslutats utan miljökonsekvensanalyser bidragit.

Den andra är att respekten för naturvårdsbeslut som skulle vara långsiktiga urholkas. Nationalparker som Stora Sjöfallet och Abisko drabbas av ingrepp. Älvar som avsatts för framtiden förlorar sitt skydd. Företag planerar för ingrepp i skyddade vattendrag.

Den tredje är att naturvården kämpar en hopplös kamp mot klockan. Urskogar avverkas snabbare än bevarandeanslagen räcker och skyddsbesluten hinner med. På en del områden ligger även inventeringsarbetena efter. De personella resurserna har varit otillräckliga liksom de anslag som erfordrats för att skydda oersättliga områden.

3.1. Landskapsförändringarna

Landskapsförändringarna märks i alla sorters miljöer. Det äldre odlingslandskapet övergår till en monoton jordbruksstapp, eller planteras igen med granskog. Våtmarker dikas ut, åar rätas och täckdiken anläggs.

I skogsbrukets skogar pågår en utveckling mot ensartade och likåldriga bestånd som är anlagda med odlade plantor. Självföryngringen blir obetydlig och antalet träarter reduceras. Våta markpartier dräneras och bäckar förvandlas till snörräta diken. Speciellt bekymmersam är den utdikning som drabbar artrika sumpskogar.

Älvar och vattendrag är en hotad livsmiljö. Både försurningen och olika regleringar har slagit ut många vattenlevande organismer. Värdefulla bestånd av lax, öring och andra laxfiskar har redan försvunnit. Lekplatser har dämats över och vandringsvägar blockerats.

Med jämna mellanrum återkommer hot om vattenkraftutbyggnad i de orörda älvarna. Men vattenkraften är inte, som ibland hävdas, miljövänlig. Reglering av en älv leder till att fiskbestånd slås ut, omgivande mark påverkas, vattenkvalitet och vattenföring förändras liksom klimatet.

3.2. Bristande respekt

Den nuvarande naturvårdslagen har betydande brister. Det gäller bl. a. den låga ambitionsnivån med otillräckliga kravregler, svårigheterna att med hjälp av lagen tillgodose behovet av skydd för växt- och djurarter, skyddsinstitutet naturvårdsområde som visat sig vara svårt att tillämpa och samrådsförfarandet som visat sig vara uddlöst, främst genom att ett ingrepp inte kan stoppas helt.

Utredningen om naturvårdslagen och den utredning om den samlade miljölagstiftningen som regeringen sent omsider tillsatt måste därför leda fram till en rad reformer.

Det mest flagranta exemplet på bristande respekt är att inte ens nationalparksskyddet – d.v.s. utfästelsen att till kommande generationer spara särskilt värdefulla naturtyper – har visat sig hållbart. I Stora Sjöfallets nationalpark har omfattande ingrepp och gränsändringar skett vid en rad tillfällen för att möjliggöra vattenkraftsutbyggnad. Abisko nationalpark genombröts t. ex. av den s.k. Norgevägen.

Riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen har visat sig mycket tånjbara så snart de ställts mot mer konkreta krav från skogsbruket eller mot krav på utbyggnad av fritidshus och vägar. Naturresurslagen medger att mineralutvinning sker även i områden som åtnjuter särskilt skydd mot exploateringsföretag. Det finns en rad hot av detta slag även mot de mest skyddsvärda fjällområdena.

3.3. Kampen mot klockan

Behoven av ytterligare insatser för att skydda orörd natur är mycket stora. Det är nästan enbart områden av riksintresse som kan komma i fråga för reservatsbildning. Enbart de skyddsbehov som urskogsinventeringen föranleder beräknas till 500 milj. kr. Vidare har det blivit relativt sett dyrare att skydda skogsmark.

Resurserna för reservatsbildning har under flera år legat på en alltför låg nivå. Det innebär att skyddsvärd natur varje år gått till spillo på grund av statsmakternas svaga intresse för naturvård.

Inom vissa områden, främst i Öresund och kring Gotska Sandön, är sandugning ett hot mot den marina miljön. Ytterligare marina reservat måste inrättas för att förhindra fortsatt exploatering.

En viktig uppgift för naturvården är att slå vakt om florans och faunan. Våra inhemska växt- och djurarter representerar stora värden både i sig och som delar av ekosystem. Att de bevaras i sin naturliga miljö är ett grundlägg-

gande naturvårdskrav. Flora- och faunavården utgör dock en starkt försummad del av naturvården. Flera hundra växt- och djurarter hotas av utrotning. I de flesta fall är huvudorsaken miljöförändringar, oftast till följd av det moderna jord- och skogsbruket.

Huvuddelen av ansvaret för inventeringsarbetet och tillsynen för urskogar, våtmarker, skydd av växt- och djurliv m.m. åvilar länsstyrelsernas miljövårdsenheter. Dessa har länge haft mycket begränsade resurser. En förstärkning av de delar av miljövårdsenheterna som handlägger de s.k. gröna naturvårdsfrågorna är mycket angelägen.

4. Riktlinjer för naturvården

En viktig utgångspunkt för den svenska naturvården bör vara de principer som Världsstrategin för naturvård (World conservation strategy) bygger på: Väsentliga ekologiska processer och livsuppehållande system skall hållas intakta, den genetiska mångfalden skall bevaras och arter och ekosystem skall utnyttjas uthålligt. Likaså måste vi även i handling visa att vi står bakom Bernkonventionen om skydd av växt- och djurarter.

Enligt folkpartiets mening måste naturvården nu få ökad tyngd i samhällsplaneringen. Kortsiktiga sysselsättnings- och exploateringsintressen bör oftare än hittills få vika för naturvårdens krav.

De genetiska resurserna är en mycket viktig naturtillgång, som inte får reduceras eller förlösas. Även den genetiska variationen inom arterna måste bevaras. Lokala raser av t.ex. fisk har ofta utvecklat en långtgående anpassning till sin miljö. Flera arter, t.ex. lax och laxöring, har redan drabbats av en genetisk utarmning som en följd av bl.a. vattenkraftsutbyggnaden.

Flora- och faunavårdsarbetet måste bedrivas längs flera linjer. Lämpliga instrument finns delvis, men de måste användas i större utsträckning och på ett mer målmedvetet sätt. Av grundläggande betydelse är att bibehålla eller återskapa lämpliga miljöer för de aktuella arterna. Särskilt värdefulla miljöer måste avsättas som naturreservat. Vidare bör lagstiftningen ändras så att kritiska områden för hotade arter ges ett automatiskt skydd liknande det som finns i USA. Detta är dock inte tillräckligt, utan därutöver krävs allmänt ökad hänsyn till växt- och djurlivet från jord- och skogsbrukets sida.

Den viktigaste åtgärden för skydd av sällsynta eller hotade arter är att säkerställa deras livsmiljöer, deras biotoper. Eftersom många arter är beroende av skogsbiotoper vill vi skydda fler skogsområden än vad som sker idag. Dessa skogsområden skall vara spridda över hela landet och varje område måste ha betydande storlek. "Korridorer" som underlättar spridning av växter och djur bör finnas mellan områdena.

Men ett antal isolerade reservat i en ogästvänlig omgivning – en värld av spillror – räcker inte för att långsiktigt bevara mångfalden i naturen. Vi måste ställa större krav på annan markanvändning så att mångbruk blir möjligt och en aktiv flora- och faunavård kan förenas med jord- och skogsbruk. Folkpartiets jordbrukspolitik, som bland annat innehåller ett förslag om en arealersättning till jordbrukare, underlättar naturvårdssträvandena i odlingslandskapet.

Viktiga krav som vi fört fram i en partimotion från januari 1989 har ännu

ej behandlats av riksdagen. Till dessa hör bl.a. följande: En plan för skyddet av fjällvärlden bör läggas fram på grundval av naturvårdsverkets förslag. Nya nationalparker bör bildas i Sjuanja, Taavavuoma och Rogen. Ett program för bevarande av återstående urskogar och urskogsliknande områden bör snarast utarbetas. Ett starkare skydd bl.a. genom lagstiftningsåtgärder för hotade växt- och djurarter bör införas.

5. Folkpartiets förslag

Skyddet av befintliga nationalparker och reservat måste respekteras av myndigheter och politiker. Lagen om hushållning med naturresurser m.m. måste ändras så att varken mineralutvinning eller mineralprospektering ska kunna ske i områden som åtnjuter särskilt skydd mot exploateringsföretag. Den bör även i övrigt ses över i syfte att pröva möjligheterna att stärka naturvårdens ställning.

Naturvårdsverket har presenterat en nationalparksplan. Trots frågans angelägenhet har regeringen dröjt med konkreta förslag. Vi kräver nu att regeringen för riksdagen redovisar vad den avser göra med nationalparksplanen och nationalparkerna.

Frågan om inrättande av marina reservat har regeringen också skjutit på. Vi kräver att regeringen redovisar för riksdagen vad den ämnar göra för att sådana inrättas.

För att tydligare klargöra skillnaden mellan områden som bevaras med hänsyn till naturvårdsintressen och områden som sparas med hänsyn till rekreation och friluftsliv anser vi att det kan finnas skäl att pröva en ny uppdelningsgrund. Följande termer skulle då kunna användas: nationalreservat och naturreservat utgör områden för skydd av flora och fauna på riksnivå resp. regional nivå. Dessa skall vara tillgängliga för allmänheten endast i sådan utsträckning att reservatets skyddssyfte inte motverkas. Områden inrättade för rekreation och där viss skötsel tillåts benämns nationalpark resp. naturpark. Det kan övervägas om dessa områden skall regleras i en annan lag än naturvårdslagen.

Skyddade naturområden bör inte bara kunna ägas av staten och kommuner utan även av enskilda och företag. Dessa skall då kunna få ett tillsynsansvar – mot ersättning – för reservaten. Skötsel av naturområden skall naturligtvis även kunna läggas ut på entreprenad.

Som vi föreslår i vår motion om älvskydd måste de orörda älvarna ges ett bestående lagskydd motsvarande nationalparksinstitutet. Outhygga mindre vattendrag och värdefulla sträckor i annars reglerade vatten måste också skyddas.

Vi vill återskapa förstörda våtmarker i jordbrukslandskapet. Förutom den positiva effekten sjöar, kärr och myrar har som synnerligen effektiva kvävefällor, är de också av stor betydelse för odlingslandskapets flora och fauna. Folkpartiet vill satsa 20 milj.kr. på återställande av våtmarker. Detta förslag motiveras närmare i vår motion om anslag till miljövard.

Den omfattande dikningsverksamheten i Sverige hotar stora naturvärden och skapar risk för ökat kväveläckage. Sumpskogarna som innehåller en specialiserad fauna och flora är i dag hotade. Svenska naturskyddsföreningen

har framhållit att den nuvarande utvecklingen innebär att 2/3 av sumpskogarna kommer att vara borta i mitten av nästa sekel.

Mot denna bakgrund är det nödvändigt att skärpa reglerna. 1986 ändrades naturvårdslagen så att skogsdikning skall kräva tillstånd av länsstyrelsen. Skyddsdikning undantogs dock. Att kräva tillstånd är en viktig åtgärd som förstärker möjligheterna att skydda värdefulla våtmarker. Hittills har dock nästan alla ansökningar om tillstånd bifallits. Det är angeläget att länsstyrelserna utnyttjar de möjligheter som lagen innebär att göra en restriktiv tolkning av ansökningar i de fall naturvårdsintressen föreligger.

Detta är viktigt bl.a. därför att de artrika sumpskogarna ännu inte inventerats tillräckligt. Det är också angeläget att efterhandskontroll sker av skyddsdikade områden så att skyddsdikningskriteriet inte missbrukas. En möjlighet som bör prövas är att införa tillståndsplikt för alla typer av dikning.

En viktig fråga som bör belysas närmare är lagändringar som möjliggör reservatbildning för att återskapa natur. Metoden skulle kunna användas för att återställa våtmarker och att låta ett kalhygge utvecklas till naturskog. Emellertid finns en del problem med metoden – att hävda ett värdefullt områdes skyddsvärde är lättare än att välja ut och kräva att ett trivialt område skall skyddas. För artskyddet vore det därför värdefullt om möjligheterna att bilda mindre reservat kunde utökas. Vi anser att frågorna om bildande av mindre reservat och om reservat för återskapande av natur bör utredas på lämpligt sätt.

I väntan på en proposition i ärendet anser vi att principerna för naturskyddet i de fjällnära skogarna skall vara att en naturvårdsgräns dras väster om den f.d. skogsodlingsgränsen i nära kontakt med kommuner och skogsbrukare. Ovanför gränsen bör ett småskaligt skogsbruk få bedrivas. I obrutna fjällområden bör avverkningsmetoder inte få förekomma. Skogsägare som drabbas av inskränkningar skall självfallet kompenseras ekonomiskt eller genom ersättningsmark. Särskilt regionalpolitiskt stöd bör kunna ges till berörda områden.

I det rationella skogsbruket måste högre krav ställas på naturvårdshänsyn. Mångbruk skall vara möjligt i "vardagslandskapet". Ridåer bör lämnas vid bäckar och stränder. Boträd med omgivande skog måste sparas. I känsliga områden, av stor eller liten skala, måste vissa metoder undvikas.

Sådana hänsyn kan innebära att de mest radikala metoderna inte används i områden med särskilda natur- eller friluftsvärden, att hyggenas storlek begränsas, att man låter bli att avverka i vissa känsliga områden och att ursprungliga skogstyper bevaras. Folkpartiet menar att införande av nya starkt markomvandlande brukningsmetoder och främmande trädslag måste föregås av grundliga miljökonsekvensanalyser. För närvarande har Skogsstyrelsen i sina föreskrifter till skogsvårdslagen föreskrivit att om oprövade brukningsmetoder aktualiseras bör miljöeffekterna klarläggas innan metoderna tas i praktiskt bruk. Vi anser att en utvärdering bör göras av nämnda regler och hur de tillämpas.

Övervakningen av hur skogsvårdslagens hänsynsregler efterlevs måste förbättras. En undersökning har visat att det inte tas några naturvårdshänsyn

alls på omkring 1/3 av hyggena. Det är därför angeläget att skärpa skogsvårdsorganisationens och länsstyrelsernas bevakning av hur reglerna följs.

Skogsvårdslagen bör ändras så att värdefulla löv- och blandskogar undantas från krav på avverkning och barrskogspantering. Statligt stöd bör inte utgå till skogsvårdsinsatser som skadar väsentliga naturskyddsintressen. Det skogspolitiska regelverket måste också utformas så att en skogsägare som vill ta större naturvårdshänsyn än lagen kräver skall ha möjlighet att göra det. Enligt folkpartiets mening bör hela skogsvårdslagen ses över i syfte att avskaffa en rad tvångsinslag, genomföra förenklingar och förstärka naturvårdens ställning. Förslag om detta framförs i folkpartiets motion om skogspolitiken.

Fler skogar måste skyddas som reservat. Målet bör vara att 1% av den produktiva skogsmarken med undantag för de fjällnära barrskogar: på sikt undantas från vanligt skogsbruk. Syftet skall vara att bevara både ovanliga skogstyper, främst urskogar och urskogsliknande områden, och representativa naturtyper dvs. olika kulturpåverkade skogar. Inventering och skydd av sumpskogar måste påskyndas.

Vi föreslår vidare en rad ytterligare åtgärder för att stärka bevarandearbetet:

Statlig mark av stort naturvårdsvärde bör utan vederlag kunna överföras till naturvårdsfonden.

Möjligheter bör öppnas att utnyttja avbetalningssystem för reservat på privat mark. Det är inte rimligt att under några år – då inventeringar är färdiga – finansiera hela bevarandeprogram.

Domänverksmark bör kunna erbjudas enskilda som ersättning för mark som görs till reservat. I detta syfte bör varje år mark motsvarande ett värde av 15 milj. kr. överföras från domänfonden till naturvårdsfonden i syfte att underlätta bildandet av naturreservat på privat mark.

Vidare har resurserna för reservatsbildning under många år legat på en alltför låg nivå. Detta innebär att vi varje år för all framtid går miste om skyddsvärd natur. Anslagen för inköp av mark måste därför öka. Folkpartiet föreslår att 20 milj. kr. anslås till inköp av mark för reservatsbildning utöver regeringens förslag.

Vården av naturreservat är starkt eftersatt. Regeringen föreslår i budgeten en viss förstärkning men behoven är väsentligt större. Den nuvarande politiken kan leda till att respekten för naturskyddsbeslut liksom värdet av de insatser som gjorts successivt urholkas. En ytterligare anslagshöjning om 15 milj.kr. är därför nödvändig.

Naturvårdsverket har också gjort framställningar om ökade resurser för flora- och faunavård. Folkpartiet anser att även här behöver anslagen höjas, med 2 milj. kr.

En särskild ersättning till markägare som vill ta mer långtgående naturvårdshänsyn i skogsbruket än lagen kräver bör vidare införas dvs. ett slags skogsbrukets NOI.A-bidrag. Vi föreslår att 30 milj.kr. anslås till detta ändamål.

Anslaget för naturvård i odlingslandskapet bör höjas så att möjligheterna att skydda värdefulla hagar och andra delar av odlingslandskapet ökar. Vi anser att anslaget bör höjas med 10 miljoner kronor.

Länsstyrelsernas miljövårdsenheter bör förstärkas så att ytterligare resurser ställs till den s.k. gröna naturvårdens förfogande. Vi vill anslå 20 milj. kr. utöver regeringens förslag.

Program som övervakar miljöförändringar är nödvändiga för att i tid upptäcka långsiktiga och storskaliga miljöeffekter. Naturvårdsverkets program för miljö kvalitet bör därför få ökade anslag med 5 milj. kr., i enlighet med vad verket föreslår.

Yrkanden om anslagsframställningar återfinns i vår motion om anslag till miljövård.

Mot. 1989/90
Jo745

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

[att riksdagen beslutar om sådan ändring i lagen om hushållning med naturresurser m.m. att mineralutvinning och mineralprospektering inte skall kunna komma till stånd i områden som åtnjuter särskilt skydd mot exploateringsföretag,¹⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en översyn av naturresurslagen,¹⁾

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om nationalparksplanen,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om marina reservat,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om terminologi, ägande och skötsel rörande skyddade naturområden,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skydd av våtmarker i både jordbruks- och skogsbruksområden,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om dikning av skogsmarker,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utredning av vissa reservatsbildningsfrågor,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en naturvårdsgräns i de fjällnära skogarna,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om mångbruk m.m.,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utvärdering av skogsstyrelsens föreskrifter vid införande av nya starkt omvandlande brukningsmetoder och främmande trädslag,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om bättre övervakning av hur skogsvårdslagens hän synsregler efterlevs,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att 1 % av den produktiva skogsmarken med undantag för de fjällnära barrskogarna skall undantas från vanligt skogsbruk,

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om överföring av statlig mark med stort naturvårdsvärde till naturvårdsfonden,

Mot. 1989/90
Jo745

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om avbetalningssystem vid inköp av privat mark för naturvård,

14. att riksdagen beslutar att mark motsvarande ett värde av 15 000 000 kr. årligen skall överföras från domänfonden till naturvårdsfonden i syfte att underlätta bildandet av naturreservat på privat mark.

Stockholm den 22 januari 1990

Lars Ernestam (fp)

Bengt Rosén (fp)

Håkan Holmberg (fp)

Anders Castberger (fp)